

РЕЦЕНЗИЯ

за дисертационен труд и получаване на научна степен

доктор по социология.

Автор на дисертационния труд:

Миглена Герасимова.

Тема на дисертационния труд:

ГРАДЪТ И НЕГОВОТО АКТИВНО ГРАЖДАНСТВО. СЛУЧАЯТ СОФИЯ

Рецензент :

Доц. арх. Искра Дандолова, д.с.н.

Дисертационният труд е посветен на една изключително актуална за България в научно и научно-приложно отношение тематика, свързана с управлението и развитието на градската среда, в случая на София. Изследователският проект разработен в него може да се ползва като основа за прилагане по подходящ начин и в други населени места у нас.

Във фокуса на изследването са взаимоотношенията *активни граждани-административно управление на града* или това са : възможностите за диалог между тях, за партньорство, за доверие в сътрудничеството, за ефективно въздействие върху жизнената среда както чрез усъвършенстване на материалното градско пространство, така и чрез внасяне на подобрения в социалното градско пространство, във взаимоотношенията между хората. За целта се търсят особеностите в активността на гражданите в този процес на взаимодействие с управляващите структури, както и отзивчивостта на администрацията с оглед постигане на удовлетворяващи резултати за качеството на живот в градската среда. София е избрана в процеса на анализа заради богатството ѝ в палитрата от градски събития и градски пространства, както и заради тяхното управление от общинската администрация с участието на граждани. Те са обект на изследването. Периодът на изследването, както и анализът на взаимодействията са ограничени темпорално от дисертантката в рамките на няколко години: от 2005 до 2017 г.

Текстът на дисертацията е развит на 173 страници, в три глави. Има допълнително приложения. Дисертантката прилага отделно биографията си с богат опис на професионални дейности, но в него не открих списък на научните ѝ публикации¹.

¹ Дали причината е, че не са описани според академичните правила? В резюмето си тя споменава за 2 публикации на български език и 2 на английски – кои са те?

Във въведението на труда докторантката се мотивира защо е избрала тази тема и пояснява, че интересът ѝ към нея е свързан с над 10 годишната ѝ богата професионална практическа дейност и натрупан ценен изследователски опит в областта на градската среда и управлението ѝ, както на българска, така и на европейска (на чужда) територия. Накратко: темата е в контекста на нейното богато за периода ѝ на професионална активност практическо занимание. От самото начало се очертават големи надежди за споделяне на теоретична и практическа компетентност, но и за академично представяне на тази важна проблематика от авторката, както и за представянето на достоверни изводи и препоръки по темата, чрез характерните методи за социологическия анализ и синтез. Очаквах, че за този период и интензивна работа М. Герасимова е формулирала за себе си или поне е приела от другаде и някаква теория, теоретични постановки и изводи по тази важна тематика. Но такива почти не открих не само в началото на изложението.

Освен това не открих темпорален контекст на тематичното изследване - преди 2005 г. в София е имало твърде много знаменателни събития, свързани с активното гражданство и развитието на града: като се започне от *Плана „Мусман“*, който е бил остро критикуван от „активен“ български професионален градостроител, подкрепен от „активни“ интелигентни граждани и заради дързостта си той е бил уволнен от градоустройствената служба на Столичната община, а по-късно пратен в концентрационен лагер. Историята на град София е богата с примери за конфликти между активни граждани и административно управление. От близката история ще спомена за първия дисидентски клуб у нас през времето на социализма: *„Клубът на приятелите на софийската архитектура“*, регистриран официално през 1979 г. Чрез критика на градската среда в него *де факто* се критикува политическото управление на столицата.

През 2002 г. бе основана първата НПО в ж.к. „Младост“², която се осмелява да се противопостави на Столичната община за действията ѝ срещу гражданите-обитатели на този район с мотива, че общината е създадена, за да се грижи за тях и да ги защитава, а не да върви срещу тях – един явен парадокс³. Поводът за началото на гражданската активност-протест е безразборното реституиране на терени в жилищните комплекси и в терени, включени в изпълнени градоустройствени проекти или такива в процес на изпълнение⁴, терени, които са със статут на земеделска земя. В резултат на тези интервенции, утвърдени чрез общината, се влошават условията на живот на стотици обитатели. С този парадокс в отношенията между граждани и общинска администрация, с разкриването на незаконни, на корупционни сделки от страна на властта, започва движението на активните граждани в София – искрено, силно,

² Председател на тази НПО бе Атанас Черешаров.

³ За случая има отпечатана брошура.

⁴ В отличие от твърденията на М. Герасимова, че първите НПО са еко-структури и че европейските субсидии стимулират създаването им.

справедливо, спонтанно и широко поддържано от жителите на града от цялата възрастова палитра.

Една от първите знаменателни победи на гражданството в София е и спасяването на терена около „Руската черква“ – на мястото на градината на изток от нея сега трябваше да се издига молът, който след време бе построен на бул. „Ал. Стамболийски“. Това не бе еко-инициатива, а градоустройствена и архитектурна борба срещу корупционна реституция с участието на общинската администрация, начело с кмета на София. И цялото това спасение на терена около черквата дължим на гражданската мобилизация през тези няколко години преди 2005 г., а главна заслуга за това спасение бе активността на арх. В. Т. и съмишленици около нея.

Финансирането на граждански организации тогава по тези поводи е немислимо. Гражданите сами си помагат, вършат всичко доброволно. Те са от всякакви възрасти и професии. Само за година-две това движение така се разраства в столицата, такова влияние придобива, че през този кратък период вече наброява няколко десетки регистрирани организации с активни граждански ядра, които постепенно се организират и регистрират официално като НПО и част от тях се обединяват. Приблизителната им бройка тогава е около 40. Този бум на НПО не става след 2007 г. с идването на европейски фондове и приемането на страната в Европейския съюз. Той е спонтанен и без влияние на финансови програми от чужди източници. Поводите не са „еко“. Парите не са отключващ момент за организацията на гражданите, нито организацията им е плод на някаква специална възрастова общност.

Чрез тези факти от миналото, само подсказвам, че за съжаление, е изключена от ползването на това изследване на докторантката проявата на много събития на активно гражданско движение в София, изпуснат е много важен период от социалното развитие на града. А тези събития са важни, защото чрез тях се очертават закономерности и процеси, оформят се специфични характеристики във взаимоотношенията: градска управа – граждани на града. Историята на София като град не започва от нас! Опитът от подобни исторически събития за развитието на града преди 2007 г. е твърде важен и полезен за особеностите на съвременното ни в столицата, за характера на социалните процеси, както и за политиката на управление на града в бъдеще, за да се избегнат прибързани и неточни изводи. Науката се нуждае от повече факти, но и от техните компетентни анализи. Освен това спецификата на един град и политиката му на управление се открива именно във времето и чрез повтарящите се събития в него, особено за град като София с дългата ѝ история.

В случая става дума за необходимост от проява на по-усърдна и наистина научна литературна осведоменост върху конкретния обект на изследване, която бих определила тук като дефицитна в тази разработка. Без да е експлицитна и описателна историята по темата би могла да послужи като възможност за разкриване на приемственост във факти и събития през годините на управленската политика. Интригуващата тема на доктората предразполага към очакване докторантката да е работила с много повече исторически документи и архиви, свързани с изследваната тема, а те да се съпоставят с данните от съвременния период - акцент в изследването ѝ.

Направените изводи за периода от 2005 до 2017 г. можеха да нямат само моментен характер, а чрез анализ на примери от темпоралния контекст на темата можеше да се задълбочи изясняването на градските процеси с конкретни повтарящи се елементи, за да се очертаят модели на градско развитие - характерен изследователски метод в социологията.

Докторатът се е лишил и от ценни изводи относно появата, действията и взаимоотношенията на различни актьори и общности в тези процеси на диалог с общинската администрация – отново предложени с дефицити в това изследване. Такъв изследователски подход би могъл да предпази авторката от прибързани изводи, какъвто е например за генерационните „недоразумения“: според нея, в активността на гражданите и организираното гражданство едва ли не няма място за възрастни и пенсионери, а има място само за млади хора. Бих казала дори, че на места в текста тази повторяема изостреност срещу активните „възрастни“ граждани в София, т.е. срещу експертите с голяма практика или експертите-пенсионери и призивът „*дайте път на младите!*“ стига до генерационна дискриминация. Намирам такива изводи за неуместни, за недопустими дори – всяко разделение на общностите и противопоставянето им в града е недемократично.

В самото начало на текста М. Герасимова коректно излага една генерална хипотеза на изследването си, а именно : „че в момента в София практически е невъзможно да се провежда ефективна комуникация между граждани и администрация“. Това тя конкретизира в три отделни, пояснителни хипотези, на които се очаква да се търси верификация в изложението, както и да се посочат възможни изходи. Две от тях обаче почти се покриват („*липса на доверие*“ ..., „*липса на вяра*“ ...) или: верификацията на научния казус реално може да се сведе до две хипотези. Първата е за *трудностите в диалога между гражданството и управленческите институции на градската среда* и другата е, че: *европейските средства не са достатъчно условие за взаимното зачитане на граждани и администрация.*

Изборът на София като изследователски терен за емпирична работа Герасимова мотивира логично с концентрацията на едни от най-значимите конфликти между гражданство и администрация в български град и това вече бе споменато по-горе (с.8). Този избор за докторантката обаче е оправдан не само заради концентрацията на конфликтите между гражданство и администрация. Сочи се и друг мотив. Тя твърди, че усилията и „насочването на финансите в следващия програмен период... трябва да са в големите градове, които да станат двигателите на прогрес за съответния регион, а оттам и за държавата (с.24)“. За нея, печелившата концепция е „да се изберат малък брой, но наистина големи български градски центрове, в които да бъдат насочени средствата, подсилващи развитието на целия регион (с.23-24)“. Не съм склонна да споделя подобно декларирано, без каквото и да е доказване, схващане на Герасимова и като мотив за несъгласието ми ще дам само примера за демографската криза у нас от последните години извън големите градски центрове, който всъщност показва пагубния резултат от подобна привилегия на „големите“ градски образувания пред „малките“. Териториалното развитие е много по-сложен и задълбочен процес. Изисква много

повече изследвания, съпоставки и деликатна политика на управление. Тук прибързано се генерализират изводи. Освен това докторантката не доказва емпирично това си твърдение, този извод, а само го декларира. Тук той не е научно доказан и не би могло да се приеме. Не споделям и твърдението ѝ, че „социалните разслоения в българския контекст са по-маловажни от недопускането на гражданите до процесите, решаващи бъдещето на градовете (с.24)“. То остава недоказано, само е декларирано. Реално и разслоенията и лишаването на гражданите от достъп до обсъждания е неправилно. Докторатът впрочем не е за декларации, без доказателства, а те са в изобилие. Твърденията трябва да се доказват.

В доктората на М. Герасимова се говори за различни общности, тя споменава: „граждани“, „гражданство“, „активно гражданство“, предполага се, че има и „пасивно или неактивно гражданство“ (а има ли според нея различия между „граждани“ и „гражданство“ и ако има каква е тя ?), „гражданско общество“, „НПО“, „администрация“ – която също е общност. За повечето от тях тя предлага бегло своето разбиране. Очаквах да намеря в развитието на текста по-голяма яснота за спецификата им, с примери от научната литература за общото и различното между тях и особено за структурите на тези общности, за състава им и социалните им характеристики по показатели, както и за съотнасянето им. А това неминуемо е нужно, то ще донесе по-голяма яснота в анализа и изводите, ще намали наукообразния характер на някои декларации. Тук ще си позволя една бележка: наистина има и пасивно гражданство и това е нормално за обществото – нито е задължително, нито е възможно цялото общество на града да е активно. Освен това някаква активност проявяват различни групи граждани по различни въпроси, зависи за какво се отнася. Погледът на социолога в случая трябва да е диференциран и по-близък до обективното състояние на градското общество.

Фокусът на изследването, според авторката, е в търсенето на отговора: **защо гражданската активност по отношение на градската среда е най-видима и защо тук са концентрирани най-големите конфликти по отношение на връзката активно гражданство – администрация?** И перифразира въпроса си: *Защо има видимо участие на граждански организации, загрижени за развитието на градската среда, но резултатът от работата им е трудно забележим?*

Оттук се открояват два отделни въпроса, за които докторантката трябва да потърси отговор:

1. Какви са причините граждански организации *видимо* да участват загрижени за развитието на градската среда? (А има ли *невидимо* участие на граждански организации и под каква форма това *невидимо* съществува, как се доказва?)
2. Защо резултатът от работата им е трудно забележим? (Дали се твърди, че те са *видими* в участието си, но резултатите им са *невидими*?)

Отговорът е: проявена е гражданска загриженост за развитието на градската среда, която е предизвикана от недостатъците на това развитие или гражданите се обединяват, за да действат съвместно и по-компетентно в процеса на развитие на града. (Тук могат

да се причислят и онези организации, които търсят предимно възможности за доходи от изследователските програми на градската управа.) Но въпреки усилията резултатът от работата им е трудно забележим, т.е. в развитието на градската среда не се забелязва нещо значимо, ново, по-добро за гражданството – или се получава нещо като във вица: че „парата на локомотива минава най-вече през свирката“.

Оттук авторката формулира изследователските си задачи за случая на София така:

1. да търси профила на организациите на активното гражданство;
2. да анализира стимулите за гражданско участие в управлението на града;
3. да синтезира и покаже успешните примери на постигнати резултати;
4. да уточни как НПО могат по-ефективно да си взаимодействат с гражданите?
5. как НПО биха могли да си взаимодействат по-ефективно с администрацията?
6. кои политики могат да доведат до успех в тези взаимоотношения?

Като начало, още в първата глава на разработката и в търсенето на отговорите на тези задачи М. Герасимова предлага кратък опис за набор от емпирични методи за изследване. Отделно тя развива полезен анализ на европейски и други документи като изследователски метод за набиране на информация по темата. С най-висок принос за целта са споменатите международни документи и особено тези на ЕС за прехода на градовете от политика за устойчиво развитие към политика за интегрирано градско развитие и конкретно за включването на човешкото измерение или позицията на гражданите в този процес. Желанието на ЕС за уеднаквяването на вътрешните политики на отделните държави, вкл. управлението на градовете и приемането на Харта за човешките права и свободи основателно се споменават като особено ценни.

В следващата втора, а и в третата глава на дисертацията се описват многобройни практики от взаимоотношенията между граждани (вкл. различни техни формации) и администрации, като във втората се отделя внимание на градските НПО – успешния им старт, специфика, дейности, връзки с граждани и администрации, финансиране. Но не се изяснява какви научни принципи приема като водещи в емпиричната ѝ работа. Не се предлага теоретична част, в която да се изложи изследователският подход към тематиката от социологическа гледна точка, мотивите за избор на методологията в изследователската работа: за набирането на първична информация, за методите на работа и обработката на набраните данни, вкл. показатели и структурирането им, изводи от набрана информация на респонденти и евентуални съпоставки с други подобни изследвания у нас или в други страни – М. Герасимова има богата практика от контакти в други страни и затова очакванията от работата ѝ са по-високи.

В третата глава се представя еволюцията на НПО и обединенията на градските организации с намерението да се интегрират в работата си за усъвършенстване на градската среда или създаването на т.н. Инициативни комитети, след това и появата на ИПГВР, които разширяват влиянието в развитието на града или се надгражда ОГП. Изводите и обобщенията от изложените практики са формулирани накратко в края на третата глава.

И в двете глави на текста си докторантката предлага изобилие от подробни разкази за отделни случки, задачи, факти, свързани със събития на връзки между двата основни вида градски актьори : организации и администрации. Гражданите се споменават, но се оказва, че те почти нямат роля в тези взаимоотношения. Презумцията е, че те се представят от организациите. Но така ли е в действителност? Организациите не разполагат със средства за такива изследвания. А тук не могат да се ползват статистически данни, които и без това липсват и това вече е съобщено в текста. Така че единствено НПО остават като изразители на гражданите. Разказва се за подходите на действие към работата и на организациите и на администрациите и се разкриват взаимоотношенията им. Това са богати описания на събития, на взаимоотношения – все наротив, който може да се разширява и още, и още. Доминират авторски наблюдения и описания по-скоро представяни като съобщения и съждения от първичен характер, нещо като „усещане“ за процеси. Не се разработват обаче показатели за набиране на данни, за оценка, за класиране на отделните социални събития, за очертаването на някои корелации. Описанията са словесни, много разнообразни, някои от тях се представят в богата палитра на казуси, това са наистина по-скоро съществени разкази с характер на наротив, на отчетни доклади от проекти за събития в града, интерпретациите им са представени главно от авторката. Предлагат се и някои частични реплики от други интерпретации в хода на описанията. Не открих обаче обяснение за споменатото понятие „градски атавизъм“. Няма сравнения с практики от други градове – би било от голяма полза.

Всъщност, докторантката разполага с 30 интервюта на участници в изследвания процес в София, от които 21 с представители на градски активисти и останалите с представители на администрации. В зависимост от разказа си, тя включва откъси от едно или друго интервю. В началото на доктората си обаче е обещала, че ще проведе и фокус-групи, но резултати от такива открих само по повод една : за проведена фокус-група с желание да се определи индекс на гражданско участие. Описана е, но не открих информация и резултати от нея и какъв е определения индекс, в рамките на някаква таблица или градация. Анализи и обобщения от социологически характер, които разкриват закономерности и процеси и тук трудно се откриват. Очакванията за създаването на модел за взаимоотношенията между НПО и администрацията остават несбъднати, но са обещани в бъдеще да се разработят.

Какво остава като информация от прочетеното? Какво се разбира от това изобилие на случки и събития? И дали се дава задоволителен отговор на поставените в началото шест задачи ? Информацията в желанието да се даде отговор на тези задачи е обилна. Очакванията да се открият обобщени отговори на тези задачи, така ясно поставени в началото остават само с опити за обобщения. Има, разбира се, и възможности за допълнителна интерпретация. От тази богата информация, която докторантката споделя в дисертацията си, за себе си извличам следните изводи:

1. През годините на прехода след 1990 г. политиката на градската администрация на София спрямо управлението на градската среда рязко се променя.

Законът за реституцията на собствеността, както на територии, така и на изградена среда, внасят хаос в статута на земи и сграден фонд. Интерпретациите на правните разпореждания от администрацията се оказват „отворена врата в полето“. Постепенно отпадат решенията в градоустройствените документи, които имат силата на закон. Настъпва „царството“ на частичните квартални/градски изменения. Появяват се скандални случаи на реституция и на промени в собствеността, както и на нови пространствени решения, които нарушават пряко жизнената среда на обитателите. Гражданите не остават безучастни.

2. Постепенно под натиска на спонтанно изявеното недоволство на гражданите от състоянието на градската среда, от внасянето на стихийни промени в нея, които влошават условията им на живот и от нехайството на общинската администрация спрямо някои жизнено важни функции на пространствената среда прераства в организирана съпротива срещу общинската власт.

С течение на времето поведението на гражданите се канализира и прераства от стихийно в организирано. Новата история на гражданската активност в София след 1989 г. включва: формирането на самостоятелни НПО за градската среда, последва организирането им в групови формации, обединяването им чрез инициативни комитети в обединения и т.н.

3. Градската администрация, която няма практики да работи с мнението на граждани, започва постепенно да се вслушва, макар и с неохота, в исканията на гражданите и въпреки вътрешното си организирано съпротивление постепенно приема налагащата се нова действителност и започва да се съобразява, а в последствие дори да търси мнението на гражданството (частични добри примери в областта на културата).

В гражданството винаги има активни и пасивни групи. Представители от всякаква възраст, образование, професии, пол, социално положение са в състава и на активните и на пасивните групи граждани. При различни поводи и събития активните и пасивни граждани се прегрупират.

Градската администрация не е напълно искрена в желанието си да легитимира активните граждани като фактор за решения по повод инициативи за промяна и развитие на градското пространство. В повечето случаи, когато се обявява градска инициатива на администрацията за някое събитие, мнението на гражданите е форма на мимикрия или допитванията до гражданите се използват най-вече да легитимират предварително взети решения на администрацията. Градската администрация само имитира обсъждане с гражданите, но *де факто* това се оказват спекулации.

4. В управлението на градската среда има един актьор, **инвеститорът**, който се прикрива като „гражданин“, но фактически той е активен през действията на градската администрация и много често делата му са насочени срещу гражданите. Той е може би най-активният актьор в процеса на изграждане и промяна на градската среда. Воден е от пазарния си интерес, от печалбата.

И тук се съсредоточават многообразни форми на корупция. Има случаи, при които инвеститорите действат чрез прикрити форми на реакции през гражданските организации. Другата форма на въздействие на инвеститорите е чрез градските служби, тя е по-разпространена. Има поредица от скандали в града по този повод. Активните граждани и тук дават отпор на подобни корупционни сделки, но в много случаи се оказват безсилни. Като пример: така изгубихме уникалния паметник на архитектурата и културата в София, какъвто беше „Прошеково пиво“. Примерите са десетки, дори стотици.

5. Историческият преглед в развитието на градоустройствените планове на София е много важен и показателен за социалното развитие на страната и гражданите, както и на търсените управленчески „надстройки“ в методите и резултатите на градоустройствена работа.

Генералният план на София от модерния тип или през 20-и век започва през 1938 г. с проекта „Мусман“. Той минава през няколко варианта през годините, всеки от които надстройва, надгражда с актуални методи и схващания за по-сполучливо градско пространство и с желание за отговор на потребностите на гражданството и на властовата политика. Последната обаче винаги е водеща. Така че само „мъдрата власт“ може да остави „мъдър печат“ в развитието на града. Българското градоустройство е подчертано силно свързано с теорията за града и устройството му съгласно френската философия за града. Това е другият отново „мъдър избор“, който е дал и продължава да дава по-сполучливи модели на пространствено развитие, в сравнение с англосаксонските, да не говорим с американските.

Най-революционният и подходящ план от годините преди 1990 г. за София е на арх. Стайнов-Виделов. За първи път в него се полагат огромни усилия за събиране на специфична информация за физическата среда и главно – за „социалната материя“ - хора и взаимоотношения. Планът „ОГП“ на модернизма не е една карта, а няколко десетки карти и много подробни данни и анализи за всички сфери в градската среда и социалния му живот.

6. С изминалите промени след 1990 г. естествено е, че се налага да настъпят промени в начина на живот на обществото, в политиката на развитие на градската среда. Включването на гражданското мнение става задължително на теория. На практика то става трудно, мъчително, понякога изкривено. Не се правят коректни изследвания спрямо социологическите принципи. Гражданската активност спада заради отпора на градската администрация. Тя се влияе директно от властовите решения и нейната реакция спрямо искрените предложения на гражданството. А това е така, защото в градската администрация има вграден най-важния играч-участник в промените на средата – политическата власт.
7. Предложеното съвременно развитие на градоустройствения план за София под формата на ИПГВР (интегриран план за градско възстановяване и развитие) би било добре да представлява надграждане на предишните планови решения и

особено това на ОГП Стайнов-Виделов. Желанието е този интегриран план да не остане само с названието „интегриран план“, а наистина да използва перманентно социологията за доближаване на решенията до изискванията на градската среда: материална и социална.

8. Не се очаква да настъпи пълна хармония между мнението на гражданите и мнението на градската администрация. Това исторически е доказано. Но въздействие и коректив върху властовите решения от страна на гражданите винаги ще има в демократичното общество. Затова бъдещето принадлежи на този диалог и гражданите трябва да са постоянния коректив на градското развитие. Дали като НПО, като Обединения на НПО, като спонтанни реакции или други форми на действия – важното е политическата система да допуска подобни въздействия, за да има диалог.
9. Финансовата подкрепа на гражданските организации по повод изработването на предложения за развитието на градската среда в София се очаква да спада. Би следвало обаче да нараства финансирането на социологически изследвания за града и обитателите му. Това е огромното „бяло петно“ в начина, по който се проектират градовете у нас, не само в София. Много е важно обаче те да се провеждат строго научно, а не „научообразно“, както имаше вече няколко примера през последните години. Никакви нови планове за София няма да са успешни, ако те не включат подобни изследвания и не станат перманентна дейност, даваща достоверна информация за живота на гражданите и за развитието на градската среда.

С този необичаен край на моята рецензия искам да предложа на уважаемия научен съвет да оцени по достойнство дисертационният труд на докторантката Миглена Герасимова. Той съдържа научно-приложни качества, които представляват персонален принос за формите на управление на градската среда и отговарят на изискванията на Закона за развитие на академичния състав (ЗРАСРБ) и Правилника му за прилагане. Трудът показва, че докторантката притежава професионален потенциал по научната специалност социология, има желание да се развива и може самостоятелно да провежда научно изследване.

Предвид гореизложеното давам положителната си оценка за рецензирания докторат и предлагам на почитаемото научно жури да присъди на Миглена Герасимова, образователната и научна степен „доктор“ по специалност „социология“.

29.03.2018 г., София

Рецензент:

Доц. арх. Искра Дандолова

д.с.н.